

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ

Айвазян О.Б.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету

У повідомленні поставлена проблема обліку електронних ресурсів та їх використання в бібліотеках вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: бібліотека університету, електронні ресурси, облік, інвентаризація, НБ ХНУ.

Автоматизація бібліотечних процесів та розвиток множильної техніки призвели до зменшення кількості відвідувань не тільки бібліотек вишів, а й більшості публічних книгозбірень. У свою чергу, бібліотеки університетів, скоротивши традиційне обслуговування, багато часу і сил вкладають у розвиток електронних ресурсів, їх популяризацію, організацію доступу до них та комфортних умов використання. Саме в обліку цієї роботи, її достовірності і є основна проблема.

Мета даного повідомлення - порушити питання обліку статистичних показників роботи бібліотек вишів з метою його подальшого удосконалення або реформування. Автономія університетів у подальшому призведе до того, що навчальний заклад сам буде вирішувати, яка бібліотека і з яким штатом йому потрібна, визначати її завдання та функції або, іншими словами, вирішувати майбутнє бібліотеки університету. Оскільки сьогодні продовжує існувати державна система призначення категорій на основі статистичних показників, які на даний момент не відображають і не враховують усієї діяльності бібліотек, пропоную своє бачення проблеми і напрямки її вирішення. Відразу скажу, що в статті ви не знайдете конкретного рецепту виходу із ситуації, але як керівник бібліотеки, в якій вже понад 20 років (ЕК започатковано 1992 р.) запроваджуються інформаційні технології, вважаю за потрібне порушити нагальні проблеми, що стосуються статистичних показників роботи книгозбірні. Кілька слів про наукову бібліотеку Хмельницького національного університету.

У НБ ХНУ автоматизовано основні технологічні процеси на основі програмного забезпечення «УФД Бібліотека» (з 1998 р.) та власних програмних продуктів. Автоматизований облік видачі документів на всіх пунктах обслуговування, у т.ч. й інформаційно-бібліографічної діяльності, здійснюється з 2004 року. Створена віртуальна система обслуговування користувачів через веб-сайт книгозбірні та БД ЕБ, ЕК, віртуальну

довідкову службу тощо, які висвітлюють практично всю роботу бібліотеки - від формуляра читача, де він може побачити власну заборгованість, картотеки книгозабезпеченості, можливості замовити нове видання, а також видань по МБА та копій ЕДД - до інвентаризації, просвітницької діяльності та роботи методичного об'єднання. З 2005 року законсервовано всі карткові читацькі каталоги та картотеки, а основну облікову функцію виконує Електронний каталог, який на сьогодні відображає 61 % фонду [1].

Тотальна автоматизація бібліотечних технологій, відмова від паперових форм обліку, а також зменшення кількості користувачів призвели до зменшення навантаження на працівників відділів обслуговування, а згодом і до змін у структурі та штатному розписі бібліотеки, який скоротився за 10 останніх років удвічі і нараховує 43 одиниці. Відбуваються такі зміни й в інших бібліотеках нашого методичного об'єднання. Вочевидь, що продовжує спрацьовувати традиційне уявлення керівництва про обов'язкову присутність у бібліотеці великої кількості читачів, підкріплене статистичними даними для надання їй категорії, якою б сучасною і комп'ютеризованою не була бібліотека. Керівництво вишу може підняти питання про зміну категорії по оплаті праці, скорочення працівників бібліотеки тільки через малу відвідуваність, абсолютно не враховуючи інші показники роботи, зокрема, просвітницько-виховну, наукову, видавничу та ін. види діяльності, які останнім часом значно активізувалися в бібліотеках. Цьому сприяють розвиток наукової діяльності університетів; запровадження інноваційних технологій у бібліотеках; поширення дистанційної освіти та інші види діяльності, що впливають на рейтинг вузів, викликають необхідність популяризації наукового доробку викладачів тощо. Бібліотеки активно розвивають електронні ресурси, сприяють наповненню репозитаріїв, публікаціям у наукових БД, перевірці на плагіат праць викладачів та виконують багато інших нових обов'язків паралельно з традиційними функціями, які ніхто не відміняв.

Отже, сучасний читач вимагає сучасних технологій і сервісів, які йому і пропонує сьогодні бібліотека вишу. Але, на жаль, законодавча база не встигає за стрімким розвитком суспільства, і соціальний стан бібліотекаря все ще знаходиться в залежності від традиційних показників.

Розглянемо основні статистичні показники роботи бібліотеки, на які може впливати віртуальна система обслуговування користувачів. Розпочнемо з показників роботи з фондом, які потребують нових регламентуючих документів. Бібліотечні фахівці добре обізнані з обліком традиційних бібліотечних документів і навіть електронних видань, які мають носії. Але сьогодні до нашої книгозбірні надходять електронні

навчальні посібники та методичні видання з редакційно-видавничого центру університету, які не мають паперового аналогу. Ніяких методичних матеріалів по роботі з такими виданнями, їх обліку, збереженню немає, і кожна книгозбірня сама визначатиме шлях цих документів у бібліотеці. Паралельно виникає питання, чи потрібно додавати до загальної кількості фонду кількість електронних документів без носіїв та інших мережевих документів, які знаходяться в електронній бібліотеці і не мають паперових аналогів в книгозбірні, записувати їх в облікові документи (сумарну та інвентарні книги) тощо? Таке питання виникло ще й тому, що намітилася тенденція до зменшення показника традиційного фонду, адже списання перевищує придбання нових видань, та й згідно висновків сучасних науковців, майбутнє бібліотек - за електронними документами.

Якщо звернутися до ГОСТів, то показник «Бібліотечні ресурси, усього примірників» повинен включати «загальну кількість примірників опублікованих, неопублікованих, електронних, аудіовізуальних документів, що є у фонді бібліотеки на кінець звітного періоду». Але в тому ж ГОСТі в п.6.1. вказується, що «Одиницями обліку електронних видань є примірник та назва; а у п.6.2. - «Примірником для електронних видань є дискета та оптичний диск» [2]. Чи можемо ми вважати, що зазначений термін «назва» у п.6.1. відноситься до мережевих ресурсів? Отже, з одного боку, показник фонду має враховувати всі електронні ресурси, а з іншого - тільки ті, що мають матеріальний аналог.

Ще один проблемний напрямок роботи, пов'язаний з фондом, - інвентаризація, яка в нашій книгозбірні вже кілька років здійснюється методом звірки фонду з ЕК за допомогою накопичувального сканера штрихкодів. У перші експериментальні роки таких перевірок ми роздруковували списки всієї літератури, що перевірялася, і ставили в них помітки про наявність. Ці списки зберігаються. Сьогодні інформація з накопичувального сканера штрихкодів заливається в ЕК, де проводиться автоматизована звірка наявності книг і роздруковуються списки тільки тієї літератури, якої не виявлено на місці, з якою і проводиться пошукова робота. Отже, експеримент з автоматизованої інвентаризації фонду довів, що такий метод значно полегшує і прискорює процес звірки фонду з обліковими документами, яким у даному випадку виступає ЕК. Але така методика інвентаризації фонду повинна бути відображена в офіційних регламентуючих документах.

Найголовнішими для нас, як зазначалося вище, є показники обслуговування користувачів, зокрема видачі документів. У ГОСТі «Бібліотечна статистика» у пунктах 10.1-10.5 зазначено, що показник видачі документів (усього примірників) враховує «загальну кількість виданих документів всіма структурними підрозділами бібліотеки і

zareestrovanih v oblikovih dokumentah, sho priyniaty u biblioteci» [2]; u p. 10.4 - «oblik vidachi kopiiv ta dokumentiv z vystavki vkhodyt do zagalnoiv kilkosti vydanih dokumentiv» [2]. Ci punkty nibito reglamentuyut oblik usih vidiv dokumentiv, sho vydaiutsya v biblioteci, u t.ch. elektronnih. Ale u tomu zh GOSTi viznachennya vidachi elektronnih vydanyh ta iih kopiiv, yakii «oblikovuyutsya za kilkistyu disket i optichnih diskiv, sho vidpovidaiut zapytu chytacha» ne dae mozhlyvosti pririvnyati vidachu merzevikh elektronnih resursiv do pokaznyka tradytsiynoi vidachi.

Paradoks polygae v tomu, sho dlya roboty z elektronnyimi resursami biblioteka vitrachaє stilky zh chasu, yak i dlya roboty z tradytsiynymi: zdysnuє poshuk neobkhidnykh vydanyh, provodyt robotu z iih pridbannya abo dostavki, naukove ta tekhnichne opriacuvannya otrimanih tekstiv, organizove dostup do nih, ale rezul'taty ciiei diial'nosti u GOSTakh ne vidobraheni. Analogichna problema z pokaznykamy kilkosti vidviduvannyh ta korystuvachiv. Otzhe, pytannya obliku roboty z elektronnyimi resursami neobkhidno reglamentuvaty.

Perшим krokom do virishennya ciiei problemy stav projekt onovlenoi «Tablytsi osnovnykh statystychnykh pokaznykiv roboty bibliotek VNZ Ukrainy (metodyka zapovnennya)», zaproponovanyy metodychnym tsentrom bibliotek VNZ, yakyy bude obgovoryvatisya na konferentsii. Vvazhaiu, sho ne zayvim stane stvorennya «Metodychnykh rekomendatsii do skladannya zvituu bibliotekamy VNZ», kudy uviiidut ci napracuvannya i яку neobkhidno zatverdityi kha b u MONU. Neobkhidno takozh ponovity reglamentuyuchi dokumenty z obliku fondu z vrahuvannyam lokal'nykh ta viddalenykh merzevikh dokumentiv.

Syohodni v Interneti mozhna znayty informatsiu pro diial'nist' rosiys'kykh koleg u tshomu napryamku, yak, napryklad, publikatsiya Karaush A.S. shodo obliku virtual'nykh chytachiv ta vidviduvachiv сайту й інші документи [3]. A chi v zhe ne pora prypynity kopiuvannya rosiys'kykh dokumentiv i pochaty rozroblyaty vlasni ukrains'ki DSTU bibliotечноi diial'nosti? Adzhe nashi naukovci ta fakhivci dobre znayomi z dosvidom roboty bibliotek vishiv za kordonom ta osnovnyimi perspektivnyimi napryamkamy iih diial'nosti. Тому vvazhaiu, sho nastav chas udoskonalennya obliku statystychnykh pokaznykiv roboty bibliotek vishiv.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Библиотека университета: истоки и современность: сборник научных статей и материалов, посвященный 50-летию с дня основания научной библиотеки университета/ за ред.. О.Б. Айвазян. - Хмельницкий: ХНУ, 2012. - 296 с

2. ГОСТ 7.20-2000. Библиотечная статистика [Текст]. - Взамен ГОСТ 7.20-80, ГОСТ 7.41-82 ; введ. 2002-01-01.- Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. - 7 с. - (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
3. Карауш А. С. К вопросу об учёте виртуальных читателей и посетителей сайтов [Электронный ресурс] / А. С. Карауш, А. А. Майнагашев. - Режим доступа: <http://www.karaush.ru/files/ask-virtual-09.pdf>. - Загл. с экрана.